

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש
נשא

סיון התשפ"ה בשל"ו
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק ת"ו

לק"י

נושאי השיעור:

ביאור המעשה שהובא בגמ' [ב"ק דף נ:] לגבי אדם שהיה מסקל מרשותו לרה"ר, ומצאו חסיד אחד שאמר לו, ריקה, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך וכו', אמר, יפה אמר לי אותו חסיד וכו'.

דעת מהר"י צאהרי זצ"ל – אחד מגאוני ארץ תימן, רבינו זכריה היצהרי – בספרו צדה לדרך – שלא כדעת רבים מן המפרשים – כי המעשה דלעיל איננו כפישוטו, מחמת ארבע קושיות ששאל. והכוונה מהעוה"ז, לעוה"ב. תירוצי מרן שליט"א על קושיותיו.

מדוע אומרים 'שהכל נהיה בדברו', הבי"ת בדגש, הרי אחרי האות ה"א צ"ל רפה. המשך בעניין השיר 'לכבוד התנא האלהי, רבי שמעון בר יוחאי', כי אין לומר 'האלהי' בפתח משום דהוי חירוף וגידוף וכו', אלא צ"ל האלהי. תגובה למכתב בעניין מה שאמר מרן שליט"א לגבי המלה 'צדיקאי', בשיר ואמרתם כה לחי רבי שמעון בר יוחאי. מה ההבדל בין המלה 'חנוכיה' שאין לאמרה, לבין שאר המלים שבשפה העברית. תשובות למובא בחוברת 'הלכתא', לגבי השיר לכבוד התנא האלהי וכו'.

המשך בעניין ההיתר להשתמש בדפים של ס"ת בלויים, לעשות מהם ס"ת לילדים. המשך בעניין הכורכים ספרי קודש עם דפים בלויים של ספרי קודש אחרים, ביאור מדוע מהרי"ן השמיט בתשובתו את סוף דברי מהרשד"ם, וב' חילוקים לגבי המשל שהביא בשו"ת רביד הזהב בנדון דידן, נגד סברת הט"ז.

כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ן – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחברות "שערי יצחק" – 789

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

שיעור זה מוקדש בראש ובראשונה לע"נ מרת חמותי לאה (סעידה) אשת ר' שאול שרעבי זצ"ל תנצב"ה, שהיאר-צייט יחול השבוע בעש"ק י"ז סיון. תנצב"ה.

וכן לעילוי נשמת מרת אמי זהרה (שכר) בת הרב שלום שפר, שהיאר-צייט יחול ביום שבת-קודש בהעלותך, י"ח סיון. תנצב"ה.

כיון שעל אמי ואביה הנ"ל זצ"ל, כבר כתבנו והדפסנו בס"ד בעבר, נשלים פרטים (זכרון לדור אחרון, בנים ויולדו) לגבי אביה של חמותי, הוא הרב מעודד ב"ר סעידה צוברי (הצאד"י עם נקודה מעליה, והביטוי כעין טי"ת רפויה, וכדלקמן בגוף השיעור לגבי משפחת צאהרי) זצ"ל. נולד במזאחן, מחוז שרעב, בשנת התרמ"ב (1882), עלה לארץ ישראל בשנת התרצ"ה (1935). נפטר בשנת התשכ"ו (1966). הוא היה תלמידו המובהק של הרה"ג יחיא בן שלום, שהיה אב"ד של המחוז. מאז ימי בחרותו, הוכר כסמכות רבנית-שיפוטית, ע"י בני קהילתו, אשר ממש קידשו את דמותו, ועל כן ניתן לו התואר 'אל-שריעה', דהיינו בית דין. הוא היה נכבד ונערץ לא רק בין בני עמו וקהילתו, אלא גם ע"י לא-יהודים, שהיו נוטשים את הערכאות שלהם, והיו פונים אליו לשם בוררות ויישוב הסכסוכים ביניהם, ובזה הצליח מאד.

הוא שימש בתור רב, דיין, ומורה הוראה. אך עיקר שאיפתו היתה להנחיל תורה לרבים, מנער ועד זקן. לשם כך, לא משך ידו גם מללמד תשב"ר. דרכו בלימוד התורה היתה מיוחדת. הוא ליווה את בני הקהילה בלימודם, מנעוריהם, ועד שהיו בני תורה מובהקים ומצויינים ביראת שמים ודרך ארץ.

גם בארץ ישראל הוסיף ללמד, כדרכו בקודש תמיד. קסמו האישי, ענוותנותו ובקיאותו בתורה, משכו אליו רבים אשר הוקירוהו והעריצוהו כדמות ומופת לרבים.

עד כאן מתוך מה שנדפס עליו בלוח קרן בית הלוי בזמנו, בתוספת מעט נופך ושיפורים, ממני הקטן יב"ן.

*

השיעור מוקדש גם כן להצלחת ידידנו רבי מנחם גדקה הי"ו, מבית דגן ת"ו, שיזכה לזיווג הגון משורש נשמתו במהרה. בעבור שהתנדב למסדות יד מהרי"ץ. ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבו לטובה ולברכה, אכ"ר.

וכן ע"י רבי יעקב בן ראובן תרזי הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש על ידי האשה הכשרה רחל יהודית בת דוד מאיר גיגי שתחי' להצלחה מרובה בפרנסה, בעבור שמתנדבת תמיד למסדות נתיבות מהרי"ץ.

השיעור מוקדש ע"י רבי שאול בן רפאל אשכנזי הי"ו, מארצות הברית, לרפואת נ"ב היולדת מרת דורית רבקה בת דניאל שתחי', לבריאות איתנה ונהורא מעליא. ולהצלחת בנם שנקרא שמו בישראל רפאל נ"י, שיגדל לתורה לחופה ולמעשים טובים – אני רואה כי ידידנו הרה"ג חיים לוי הי"ו בקי נפלא, יש כאן טביעת אצבעות' שלו. כי העולם אומר לתורה זלמחות', אולם אנחנו ביררנו בס"ד ועיין בהרחבה בשיעורי מוצש"ק בהר ובחוקותי, במדבר, בהעלותך, שנת התש"ע כי הנוסחא המקורית היא בלי המלה זלמחות', כי המצוות הן בכלל התורה. ולכן צ"ל לתורה ולחופה ולמעשים טובים. יישר כוחו – יחד עם כל בני ביתם שיחיו, בעבור שהתנדב למסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

ביאור המעשה שהובא בגמ' [ב"ק דף נ:] לגבי אדם שהיה מסקל מרשותו לרה"ר, ומצאו חסיד אחד שאמר לו, ריקה, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך וכו', אמר, יפה אמר לי אותו חסיד וכו'.

בגמרא מסכת בבא קמא [דף נ:] מובא בזה"ל, ת"ר לא יסקל אדם מרשותו לרה"ר.

הברייתא אומרת הלכה. כי אם ישנם לאדם אבנים ברשותו, וברצונו לזרוק אותם, אסור לו לפנותם מרשותו – דהיינו מביתו, או מחצירו, או משדהו – לרשות הרבים, מכיון שאנשים עוברי דרכים עלולים להיכשל בהן. זאת תולדה של 'בור', שהוא אחד מארבעה אבות נזיקין, שהן השור והבור המבעה וההבער. זהו אחד מהתולדות, כל נזק שנגרם מחמת מעשיו. ממשיכה הברייתא ואומרת, מעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לרה"ר, ומצאו חסיד אחד. אמר לו, ריקה, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך, לרשות שלך?

אותו חסיד גער בו, 'ריקה', הינך ריק מתורה וממצוות וממעשים טובים. דעלך סני, לחברך לא תעביד [שבת דף לא.]. מדוע אתה מסקל מרשות שאינה שלך, לרשות שהיא שלך?

הציבור, ולא די בכך שהינך מתקן רק את עצמך. וכו'.

ובפשטות יותר, מי שיעיין בספר מנורת המאור למהר"ר יצחק אבובי [בסוף פרק ל"ד] יראה כי הוא הביא זאת, לגבי העניין של כמה צריכים להיזהר שלא להלעיג על דברי חכמים, לא לזלזל בהם, כפי שאותו אדם [במעשה הנז"ל] לגלג, ולבסוף הוא בעצמו נכשל בזה. וכן לגבי ליצנות.

הדבר מובא ג"כ ובסגנון אחר, בספר מנורת המאור שקדם לו, מאת מהר"ר ישראל אלנקאווה – שכנראה גם מהר"י אבובי השתמש בו – שהביא זאת כפי דרכו להביא את מאמרי חז"ל קצת בהרחבה, זהו הסגנון שלו, וכתב [בפרק החנופה והליצנות, דף 293] בזה"ל, מעשה באדם אחד, שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים. פירוש, שהיה מפנה אבנים מביתו, ומשליכן ברשות הרבים. מצאו חסיד אחד. אמר לו, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינו שלך לרשות שלך?

שחק אותו האיש, והלעיג עליו, ונתלוצץ בו. ואמר, שוטה שבעולם, ומה ביני אתה אומר שאינו שלי, ורשות הרבים הוא שלי? כנראה כך צריך לקרוא זאת, בתמיהה. כך היא המשמעות. כי הוא עונה לו, מה אתה מדבר? אם על הבית שלי, אתה אומר שהוא אינו שלי. איך על רשות הרבים, אתה אומר שהוא שלי? אין שום הגיון בדברך.

לא היו ימים מועטים, עד שנצטרך אותו האיש, ומכר את ביתו. והיה מהלך ברשות הרבים, והיה נכשל באותן אבנים שהוציא מביתו. והיה אומר, יישר כוחו של-אותו חסיד, יפה אמר לי, כי ביני לא היה שלי, מפני שהיה לי רשות למכרו. ורשות הרבים הוא שלי, בכלל אנשי העיר, מפני שאין לי רשות למכרו. ייסרני, ולא שמעתי ממנו, ונתלוצצתי בו. וקיימתי בעצמי, וְלֹא לֹא שָׁמַע גְּעָרָה [משלי י"ג, א'].

הוא מביא זאת בתורת מוסר, לגבי עניין הליצנות. כפי שנאמר [משלי ט', י"ב] אִם חֲכָמָה, חֲכָמָה לָךְ. וְלֹאֲתָה, לְבִדָּד תִּשָּׂא. הוא [שלמה המלך ע"ה] אומר, כי 'חכם' ו'לץ' – חכמה וליצנות – אינם הולכים ביחד. אם האדם

הכוונה היא, שהיא בעצם איננה רשות שלך, כדפירש רש"י שם, שמא אתה עתיד למכרה. מה שאין כן רשות הרבים, כל ימיו הוא שלו. לגלג עליו. מפרש רש"י, לא היה מכיר טעמו של דבר. משמע, שהוא לא הבין מה אותו חסיד אומר. מהרשות שאינה שלי, לרשות שלי? אלו דברים בטלים. לכן הוא התלוצץ עליו, וכמובן שהוא לא שמע לו. המשיך בשלו.

לימים, נצרך למכור שדהו, והיה מהלך באותו רה"ר, ונכשל באותן אבנים. האבנים שהוא בעצמו השליך. על-דרך שנאמר, חִפֵּר גּוֹמֵץ בּוֹ יִפּוֹל [קהלת י', ח'].

אמר, יפה אמר לי אותו חסיד, 'מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך, לרשות שלך'. למפרע, הוא הבין את הלקח.

*

לגבי [עיקר] העניין הזה, שלא לסקל אבנים מרשותו לרה"ר, פשוט וברור כי אלו דברים כפישוטן, זאת הלכה למעשה, כפי שנפסק ברמב"ם בהלכות נזקי ממון [פרק י"ג], ובשלחן ערוך חושן המשפט [ריש סימן תי"ז].

אבל ישנם המפרשים, שישנם בכך רמזים. חוץ מהפשט. וכן במעשה עצמו.

החיד"א בספרו דברים אחדים [דרוש לשבת זכור דף ק"ט] כתב, כי העניין הזה נוגע למה שכתוב, כי כל זמן שהאדם הוא רשע – אם הוא ח"ו לא תיקן את העבירות שלו – אזי המצוות שהוא עושה, הן הולכות לסטרא אחרא, שזהו 'רשות הרבים'.

בספר בן יהוידע [על ב"ק שם] כתב, כי ישנו אדם שהוא חוטא רק לעצמו, אולם ישנו אדם אשר מחטיא גם את האחרים.

אני אומר את הדברים ממש בקצרה, מכיון שלא זאת היא הנקודה שברצוני לעמוד עליה בעזרתו יתב'.

וישנם כאלה הלומדים מכך – כגון בספר דודאי ראובן (כץ) ס"פ במדבר – על-דרך המוסר, כי לא מספיק שהאדם יתקן את עצמו ואת ביתו, וישליך אל הרחוב את כל הבעיות. כי אם הרחוב איננו מתוקן, אזי הדבר משפיע על החברה, על הסביבה. צריכים לתקן גם את

חכם, אזי הוא לא לץ. ואם הוא לץ, אזי הוא לא חכם. בקש לץ חכמה, ואין [משלי י"ד, ו'] רבים מן המפרשים שראיתי, אלה שהזכרתי ואלה שלא הזכרתי, פירשו את המעשה כפישוטו. והכי הרבה, ישנם בכך רמזים. הרי אפילו בהלכות, לפעמים ישנם רמזים. ההלכה היא בודאי כפישוטא, ברם לפעמים עושים מכך רמז, ע"ד המוסר וכד'. ליכא מידי דלא רמיזא באורייטא. מונח בזה גם איזה מוסר השכל. ועד"ז גם במעשה עצמו, פירשו שישנם רמזים, כפי שאמרתי.

דעת מהר"י צאהרי זצ"ל – אחד מגאוני ארץ תימן, רבינו זכריה היצהרי – בספרו צדה לדרך – שלא כדעת רבים מן המפרשים – כי המעשה דלעיל איננו כפישוטו, מחמת ארבע קושיות ששאל. והכוונה מהעוה"ז, לעוה"ב. תירוצי מרן שליט"א על קושיותיו.

כמעט יוצא מן הכלל בנ"ד, זהו מהר"ר יחיא צאהרי זצ"ל, בעל צדה לדרך על התורה. הוא חיבר עוד כמה ספרים חשובים. הוא היה אחד מגדולי וגאוני ארץ תימן, לפני כחמש מאות שנה.

החיבור הזה שלו, הוא מאד חשוב. לצערינו, עד היום לא הוציאו אותו בצורה שתהיה ממנו תועלת גדולה, כי ההדפסה [בהוצאת חסיד, בתוך חומש בית דוד ושלמה. במהדורא מאוחרת, נקרא הספר בשם תאג אבקת רוכל] הינה בלי הערות וצינוני מקורות, והספר לא כ"כ נפוץ. היה צריך להוציא אותו עם הערות וכו', וגם לסדרו לערכו ולהדפיסו בצורה ראויה, כי ההדפסה משובשת קצת. יש לו עוד ספר פירושים על הרמב"ם, ספר המוסר, ספר הענין. מהר"י זיע"א הביא ממנו בספרו זבח תודה, ואכמ"ל.

*

דרך אגב, חושבני כי לגבי השם צאהרי, 'העולם' בזמנינו אינם קולטים איך להגיד את השם הזה, כי זאת מלה בערבית, צאד"י עם נקודה, שמתבטא כעין דל"ת רפויה. וליתר דיוק, טי"ת רפויה. ולהגיד דהארי, זה לא נכון, כי זהו שם אחר.

חושבני כי צריכים להחליף את שמו, לתת לו כינוי בלשון הקודש, רבינו זכריה היצהרי. כי הוא בעצמו, מזכיר את שמו יחיא בלשה"ק

בשם זכריה. אמנם מהר"י אינו מסכים לכך, הוא סובר כי השם יחיא איננו התרגום של זכריה, ולא ניכנס לכך כעת [עיינן בשיעור מוצש"ק משפטים התשע"ד], אבל בדרכי מקובל אצל כולם מקדם – ואפילו מהר"ר זכריה הרופא – כאשר הם כותבים בלשה"ק, הם קוראים לעצמם בשם זכריה, כי כך היא המסורת. זהו נושא בפני עצמו. ומאחר שעכ"פ הוא בעצמו כתב על עצמו, זכריה, נקרא כיום לו בשם רבינו זכריה. היצהרי. למרות שזאת איננה פירוש המלה, כי השם צאהרי הוא כנראה על-שם המקום, צאהרה, שפירושו גלוייה ונראית. כנראה (לפי השערת) הישוב הזה היה במקום גבוה וגלוי. נראה מרחוק. למשל ישנו מקום ששמו פִּנְפָּאן, שפירושו 'כוכב'. מפני שהוא בראש הר גבוה, שנראה כאילו הוא כוכב. יש משפחות בשם חַגְבִּי, על שם מקום חַגְבִּה, שפירושו 'נסתרת', א"כ כנראה היא במקום מוקף בהרים, לא נראית לעוברי דרכים. לפ"ז לאידך גיסא, נקראת עיר מוצאו של מהר"י צאהרי, בשם 'צאהרה' כי זהו מקום גלוי, על אם הדרך, במקום מישור, ולכן נקרא ע"ש זה. לא משנה.

הרי ישנו כמרכן מחוץ לתימן מהר"ר מתתיה היצהרי, המובא במדרש שמואל על מסכת אבות. בענייננו זה מתאים כעין 'לשון נופל על לשון'. זכורני כי כתוב שהרדב"ז – רבי דוד בן זמרה – עשה כך. כי זה לא היה שם המשפחה המקורי שלו, אלא נקרא בספרדית 'זאמירו', והוא שינה זאת ל'זמרה' המקביל ודומה בלשה"ק.

לכן אני סבור, כי בנ"ד גם אנחנו צריכים לעשות כך, כי אחרת אי אפשר לדבר בשמו לעולם, אי אפשר למכור את 'הסחורה' שלו. כאשר לא מכירים את השפה, כי אין את הביטוי צאהרי בלשון הקודש, מפני שאין הברה כזאת [ט"א]. זה הכי דומה, ואצלינו כותבים צאד"י עם נקודה. במבטא ערבי המגמה בזה להרפותה, והיום יקראו יקראו את זה בטי"ת ושי"ן. צ'אהירי, ט'שאהירי. כמו שקוראים צ'ק, ט'שק. ועיינן מ"ש באגדתא דפסחא פרי עץ חיים מהדורא שנייה אות ק"מ דף רס"ב ד"ה ובכדי.

שערי יצחק – השיעור השבועי

חסיד (אחד. עיין לקמן). אמר לו, ריקה, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך, לרשות שלך? לגלג עליו אותו אדם. לימים נצרך למכור שדהו, והיה מהלך באותו רשות הרבים, ונתקל באותן האבנים. אמר, יפה אמר לי חסיד, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך.

אמר הכותב, זה המאמר צריך אל(א) צורה, להוציאו מכוונתו לדבר אחר, מכל המעיינים בעלי הדת האמיתית. אמנם צריך להודיע קושיות המאמר ההוא, להוציאו מפשוטו.

ישנו חומר, וישנה צורה. כאן יש לפנינו בגמ' את החומר, אבל חסר את הצורה, להבין מהו הרעיון פה. ישנו כאן משהו, שאינו כפישוטו. והוא מקדים ארבע שאלות, כדי להכריח את סברתו שהדבר אינו יכול להיות כפישוטו.

שאלה ראשונה – הוא הולך לפי הסדר – איך אמר מעשה באדם, ולא אמר מעשה באיש.

הוא לא הסביר כאן מהי בדיוק השאלה שלו, אבל לפי מה שהוא יסביר לקמן, הדבר יהיה מובן. כי ישנו במשמעות חילוק, בין אם אומרים 'אדם', או 'איש'.

שנייה – מכאן ואילך, אינם סתם דקדוקים בלשון – 'שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים'. איך לא חשש מן המלך או מן שר העיר, שיקפיד עליו שמקלקל רשות הרבים, ולא היה (החזק) [ההזק] אלא לעצמו לבד. וכי 'לית דין ולית דיין' אין שמה שר או מושל? ככה גורמים נזקים, והשלטון אינו מתערב? לא מדבר?

בהמשך – בשאלה השלישית – ישנו קצת שיבוש, אבל מובן כי זאת השאלה השלישית, למרות שלא כתוב כי זאת השאלה השלישית.

[במהדורא החדשה שהוגהה על ידי מכתבי יד ועתידה לצאת לאור בקרוב, כתוב לנכון, שלישית, שכל חסיד וכו'. איתמר].

הוא בא להגיד, לגבי מה שכתוב 'מצאו חסיד אחד', מיהו אותו 'חסיד אחד'? ישנו כלל, כמובא בגמ' מסכת בבא קמא [דף ק"ג ע"ב], וכן בגמ' מסכת תמורה [דף ט"ז ע"ב], כל היכא דאמרינן מעשה בחסיד אחד, או רבי יהודה בן בבא, או רבי יהודה ברבי אילעאי. הרמב"ם

המקור למה שאמרנו לגבי הרדב"ז, הוא בס' שם הגדולים להחיד"א [מערכת גדולים אות ט"ו] וז"ל, שמעתי שכינוי הרב היה מתחילה י' זאמירו, ועד היום יש ממשפחתו במערב. ואחר זמן רב ראיתי בתיקון יששכר דף ע' שכתב, כן כינוי משפחתו ע"כ. ויש מוסיפים כי משפחת זאמירו, היא על שם העיר 'סאמורה' בספרד.

אמנם יש להעיר כי בס' טוב מצרים למהר"א בן שמעון [דף פ'] דחה זאת, שכ"כ שם, אין שמועה זו מדוקדקת. כי הרדב"ז היה מיוצאי ספרד, ושם נקרא אבי זמרא. ומי הוליכו לערי מערב. וגם שינוי זה מזאמירו לבן זמרא, למה. ועד היום יש משפחת בן זמרא בפ"אס, מבני בניהם של מגורשי קאשטיליא. ומשפחת זאמירו לחוד. והיא משפחת הרב הון יוסף ודברי יוסף, ועד היום מצויים שתי משפחות הרמות האלה עכ"ל.

אפשר לדון בזה, עכ"פ מזה שהחיד"א כתב שמועה זו בלי שום הערה, משמע שעצם הדבר אין מה לפקפק בו. דהיינו שאפשר להחליף למלה דומה מקבילה בלשון הקודש. ומינה נילף לנ"ד.

גדולה מזו אפשר לומר, כיון שהשם צאהרי מובנו גלוי, כמו שאמרנו, יתכן שיש לו קצת קשר עם השם היצהרי, שזהו שמן, כמ"ש דגן תירוש ויצהר [דברים כ"ח, נ"א], שכן יש בו גם מובן מאור, לרוב זפותו וכו', עיין בספר השרשים לרד"ק שורש צהר, ואין לך גלוי ומגלה יותר מן האור. ולפי מה שבארצות אחרות כותבים אותה בערבי בטי"ת רפויה, דהיינו טאהרי, יש לצרף לזה מ"ש מהרי"ץ בפירושו עץ חיים לסדר עבודה של יוהכ"פ [דף צ"ז ע"ב] לגבי [יומא נט.]. טהרו של מזבח.

*

יש לו – לרבינו זכריה היצהרי – חיבור חשוב מאד על התורה, הרבה חידושים מיוחדים, ובעניין הזה שלנו הוא אומר, כי המעשה הזה לא יכול להיות כפישוטו.

תשמעו את לשונו [שם בפרשת משפטים], וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר. תָּנוּ רַבָּנֵי, לֹא יִסְקַל אָדָם מִרְשׁוֹת לִרְשׁוֹת הָרַבִּים. מַעֲשֶׂה בָאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מִסְקַל מִרְשׁוֹת לִרְשׁוֹת הָרַבִּים, מִצְאוּ

בהקדמתו לפירוש המשנה, כנראה לא גרס כך, אלא גרס רק 'חסיד, זה רבי יהודה ברבי אילעאי. ונראה שכך היתה גם הגירסא של בעל צדה לדרך.

[כבר עמדתי על זה בתשובה כתיבת יד, שהרמב"ם בהקדמת פירוש המשנה לא גרס כך. והבאתי עוד כמה מרבוותא קמאי שכתבו בפשיטות כדברי הרמב"ם. ושם כתבתי כי מדברי מהר"י צאהרי מתבאר דפשיטא ליה דהך כללא הוא גם כשלא נאמר בהדיא לשון מעשה בחסיד אחד, ויש לעיין אם הדבר מוסכם. איתמר].

הוא כותב בזה"ל, נראה לי – צ"ל שלישית – שכל חסיד הנזכר בתלמוד, הוא רבי יהודה ברבי אילעאי. והיה ראוי לחסיד כמותו לומר, בני, אל תעשה כך וכך. מאחר שהמדובר על רבי יהודה ברבי אלעאי, שהיה אחד מגדולי חכמי ישראל, אחד מגדולי התנאים, וכי ככה מדברים לאדם שעושה דבר לא טוב? אומרים לו 'דיקה? מוכיחים אותו בצורה קשה? צריכים לדבר איתו בלשון רכה. בני, אל תעשה כך וכך. הרי הינך חסיד, א"כ איפה החסידות?

ולא עוד אלא שבישרו בשורות רעות, באמרו 'מרשות שאינה שלך, לרשות שלך. עד שנתקיים דברו, ומכר האיש שדהו. ככה הוא מקלל אותו? במקום שיתן לו מוסר בצורה רכה, שיקבל, הוא אומר לו בלשון כזאת, שח"ו יהיה לו נזק בסוף? הדבר אינו מתקבל על הדעת.

וכל המאורע ההוא, קשה לכל משכיל, איך יצאו אלו העניינים מחסיד בעל מעלה גדולה.

וזאת השאלה השלישית שלו.

ד' – שאלה רביעית – איך יאמר 'לימים נצרך אותו אדם למכור שדהו, והלא היה מהלך באותו רשות הרבים ונתקל באותן האבנים, וכי לא היה מהלך ברשות הרבים אלא אחר שמכר שדהו? והלא בכל יום צריך להלך ברשות הרבים. וכי עד היום הוא לא הלך ברה"ר? רק עכשיו פתאום הוא הלך ברשות הרבים, ואז נתקל?

אם כן הוא, תדע שמאמר זה אינו עולה על דרך פשוטו, וצריך אלא צורה, כאשר תראה.

תשמעו את מה שהוא מסביר.

דע, כי תחילה אמר 'מעשה באדם אחד'. הרי ישנו הבדל, בין 'אדם', לבין 'איש'. כפי שנאמר, גם בני אדם גם בני איש [תהלים מ"ט, ג']. כך הרמב"ם כותב [במו"נ ח"א פרק י"ד], ש'אדם' זאת דרגא פחותה, ו'איש' זה חשוב. כגון שנאמר, נח איש צדיק [בראשית ו', ט']. וכן פלס אנשים [במדבר י"ג, ג'], היינו צדיקים. ולשון פירש"י שם, כל "אנשים" שבמקרא, לשון חשיבות. ואותה שעה פשרים היו. משא"כ 'אדם', פירושו אדם 'ארצי'. אדם מן האדמה. נחות.

רצה לומר, באדם מן השוגים בהבלי העולם, ומרבים באכילה ושתייה ומשגל וגזל, ושאר חטאין הגורמין לאבד נפשם ורוחם בגיהנם, ומוכרי גופתם ונפשותם בצער תמידי בתאוות העולם הזה הקצר, שאמר בו הכתוב [תהלים צ', י'] ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ואם בגבורת שמונים שנה.

כמה זמן הוא 'העולם הזה'? שבעים שנה או שמונים שנה? יש את העולם הבא, עולם שכולו ארוך, זהו 'רשות הרבים'. לפי איך שהוא – בעל צדה לדרך – מתחיל, נראה כי ר"ל שזהו זמני, עראי, ושמה בעוה"ב זהו משהו קבוע.

וזה אמרו, 'שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים', רצה לומר, 'מרשותו' העולם הזה שהוא קצר, 'לרשות הרבים' הוא הרשות לאדם אחר המוות, כי זה כל האדם קטן וגדול שם הוא.

וכינה העוונות בסיקול – זה נקרא 'לסקל אבנים' – כמו שדרך המסקל אבנים אחת אחת – אבן ועוד אבן וכו', עבירה ועוד עבירה וכו' – ומחשב שאינן מזיקין. ולימים, ימצא תל גבוה מאותן אבנים שעשה, סותמין הדרך. האדם לא שם לב, כמה מצטבר לו.

כך העוונות, אם יעשה אותן האדם למיניהם, במאכלו ומשתהו ומשכבו [ו] ובדיבורו והילוכו, לסוף מוצא עליו עניין גדול שלא יספיק למחות אותה – בכדי לכפר על כל העבירות הללו, אין מה לעשות – אלא בנפשו, שימיתוהו מיתה משונה. הוא צריך כפרה גדולה, משהו שיתקן לו, שינקת קצת את העבירות האלה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

דהיינו, מ"ש בלשון הגמרא, 'לימים נצרך למכור שדה', פירושו שאותו אדם עזב את העולם הזה, והגיע לבאר שחת, דהיינו לגיהנם. הרי זהו אחד הכינויים של גיהנם, שחת. שגור לי בפי דבר מתוק, בתוספתא שבתרגום [הפטרות חג שבועות] בפסוק הראשון, כפי שאבא מארי זצ"ל לימד, גיהנם שאל ובור שחת ודומה וארקא וטיט היון, ואבדון עולם. 'שחת' זהו אחד משבעת מדורי גיהנם. א"כ זהו 'מכירת השדה', זהו הכינוי, 'הצורה', כפי שהוא מסביר.

ויהיו מהלכים באותו רשות רבים, ששם רבים כיוצא בהם – יש לו הרבה 'חברים' שם, אשר דומים במעשיהם אליו – ונתקלים באותן האבנים, רצה לומר העוונות שעשו בעולמן. ושוב תוהין על מעשיהן – עכשיו הם מתחרטים – וזוכרין דברי המוכיחין אותן, ולא יועיל להן עכשיו. כעת כבר אי אפשר לחזור בתשובה, פי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה, בשאל אשר אתה הלך שמה [קהלת ט', י'].

וזהו שאמר, 'פה אמר לי אותו חסיד, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך', מהעולם הזה שברשותך לעוה"ב שאינו ברשותך אחר המות. דהיינו, בעולם הזה הדבר עדיין ברשותך, יכולת לתקן, אולם כעת בגיהנם כבר אין מה לתקן, כי זהו רק עולם הגמול. ישנו את העולם הזה, עולם המעשה, והעוה"ב זהו עולם הגמול.

מסיים רבינו זכריה היצהרי, ומדבר עם המעיין בספרו, הנה לפניך המאמר, וצורתו מוכחת עליו, שאינו על פי פשוטו. כעת לאחר ששמעת את מה שהסברתי, הינך מבין כי מתכוונים כאן לרמז דברים עליונים.

והחי יתן אל לבו.

דברי פי חכם חן.

*

ברם מצד שני, חשבתי לעצמי, כיצד כל שאר גדולי ישראל ראו את המעשה הזה, והסבירו אותו כפישוטו? אמנם הם אמרו בכך רמזים, אולם לא בתורת כי אלו הם אך ורק רמזים, אלא כתוספת על הפשט. הוא היחידי שראיתי, שלפי דבריו הכל הוא רק ע"ד הרמז, אין כאן פשט.

ולא די – גם מיתה משונה זה לא מספיקה – אלא שמביאין אותו לגיהנם, מן הברד לאש, ומן האש לברד, בתמידות. זהו מה ש[אמרו] ז"ל, 'מסקל מרשותו לרשות הרבים' – מן השדה שלו, לרשות הרבים, לגיהנם – לאדם שכמו זה, ראוי לכל חסיד וצדיק שיאמר לו, ריקה, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך.

וזה אמרו, 'מצאו חסיד', ולא אמר 'מצאו חסיד אחד'.

זהו דיוק מעניין מאד.

הוא מדייק, למה כתוב 'מצאו חסיד', ולא 'מצאו חסיד אחד'? והתשובה שלו היא, כי הרי 'חסיד' הכלל שזהו רבי יהודה ברבי אילעאי, וכדלעיל, משא"כ כל חסיד [אחר] איננו צריך דבר כזה. הרי הוא מפרש, שלא כפישוטו. זהו איננו סיפור, שהיה מעשה כזה, אלא זהו רק משל. אמנם בגמרא כתוב 'מעשה' וכו', אבל זאת מפני שישנם אכן הרבה אנשים כאלה, הדבר הזה קורה. זה לא דבר שאיננו מציאותי. אולם עכ"פ אין המדובר, לספר מעשה מסויים. זהו אינו רבי יהודה ברבי אילעאי, כי לא כתוב מצאו 'חסיד אחד', אלא 'חסיד' סתם. כי כל חסיד, אם הוא רואה אנשים רשעים כאלה, עליו להוכיח אותם.

אבל השתוממתי, כי הוא בעצמו העתיק למעלה מהגמ' 'מצאו חסיד אחד', וכן כמעט בכל הספרים. עד שלאחר החיפוש מצאתי כי הרי"ף לא גורס כך, אלא רק 'מצאו חסיד'. וכן בספר מנורת המאור פרק ל"ד, אולם ג"כ לא בכל המהדורות, אלא רק במהדורות המדויקות, כתוב 'מצאו חסיד', ותו לא. כפי שאמרתי לכם לעיל, הספר הזה – צדה לדרך – הוא בדפוס משובש. המדפיס, או אולי כבר המעתיק, הוסיף שם מעצמו 'מצאו חסיד אחד', באשגרות לישנא. אבל הוא לא שם לב, שאם כן הוא סותר את עצמו.

לרמז שכל חסיד, מצוה עליו להקפיד על כל עוברי עבירה המגלגלים עליהם מדת הדין, ומלעיבים על דברי חכמים המוכיחים אותם. ואינם יודעים שסופם לירד לבאר שחת, שפינה ב'מכירת שדה'.

כל המפרשים מבינים, כי המעשה הוא כמשמעו. כך רואים בספר מנורת המאור, ובכל הספרים. והוסיפו שישנו בכך מוסר, או רמזים. [אחרי השיעור, נוכחתי לדעת, כי גם הגר"א – שהיה שנים רבות אחרי ר"ז היצחקי – פירש כך בקיצור נמרץ כדרכו, כדאיתא בשמו בביאורי אגדות בזה"ל, מפני מה אתה מסקל וכו' הוא משל מעולם הזה, לעולם הבא ע"כ].

אבל מאידך, לבעל צדה לדרך ישנן ארבע שאלות, מה עונים על השאלות הללו?

בעזרת ה', אנחנו נתרץ אותן אחת אחת, בכדי ליישב את דעת המפרשים האחרים. כי אלו ואלו דברי אלהים חיים.

השאלה הראשונה, כנראה זאת היא השאלה הכי קלה. הרי גם לפי הפשט, האיש הזה הוא לא היה צדיק. לא אמרו, 'מעשה באיש' שהמובן צדיק. הרי הוא עושה עבירה, מסקל אבנים מרשות שלו לרשות שאינו שלו, שזהו דבר האסור, כפי שאמרנו לעיל כי זהו אחד מתולדות בור, והוא חייב לשלם אם יהא מכך נזק, לכן לא אמרו 'מעשה באיש', אלא 'מעשה באדם'.

לגבי השאלה השנייה, כיצד הוא לא חשש מהמלך או משר העיר, שיקפיד עליו שמקלקל רשות הרבים, וכי לית דין ולית דיינ?

יכול להיות, שאותו אדם עשה זאת בסתר, בצינעא. הוא לא עשה זאת בפרהסיא. שיתפסו אותו. הוא השליך, והשלטון אינם יודעים מי עשה זאת. ישנם כמה אנשים בסביבה, ואינם יודעים את מי להאשים. ואירע שהחסיד הזה, הזדמן שהוא עבר שם וראה אותו משליך. או כיון שאותו אדם ראה וידע כי זהו חסיד, אמר לעצמו כי בטח הוא לא ילשין עליו, ע"כ לא היה איכפת לו שהוא יראה זאת.

השאלה השלישית, נראה כי היא הכי קשה. כיצד 'חסיד' גדול כר"י ברבי אלעאי מדבר דברים קשים, במקום לדבר בצורה רכה, בני, אל תעשה כך וכך.

היתה לי קושיא גדולה מזו. יותר מכך. אינני יודע, מדוע הוא – רבי זכריה היצחקי – לא שאל זאת. הרי רואים, שאותו אדם לא הבין מה החסיד אומר לו. כתוב שהוא 'לגלג עליו', כי

הוא לא הבין מה החסיד הזה מדבר? הוא אומר לו דברים קשים, ואותו אדם צוחק עליו. מה הינך מדבר? כפי שפירש"י שם [בד"ה לגלג עליו], לא היה מכיר טעמו של דבר. משמע שהוא לא הבין כלל, מה אותו חסיד אומר. אם כן, מהי התועלת? אתה רוצה לתת מוסר, בוער בכך הדבר, אולם הוא איננו מבין מה אתה אומר, ובכך אתה גורם לו שיצחק וילגלג עליך. תסביר לו, מה הינך אומר.

אמנם אולי הוא לא יקבל, ברם ישנו צד שאולי הוא יקבל. תגיד לו, כי הוא עלול בעתיד למכור את השדה, ולהיכשל אז הוא עצמו באותן האבנים וכו'. אבל אם הינך אומר לו דברים שאינם מובנים, ואדרבה גורם לו להחזיר לך דברים יותר קשים, מהי התועלת בכך?

על כרחנו צריכים לומר, עפ"י הפשט, כי הגמרא קיצרה בלשונה. בודאי שהוא היה צריך להגיד לו דברים רכים, אולם בנ"ד מדובר – אנחנו לא עושים אוקימתא, אלא הדבר מובן מאליו – שהוא הכיר אותו כי הוא אדם קשה, רע מעללים, ולא יעזור להגיד לו מוסר בדברים רכים. רק דברים קשים יכולים אולי להצליח, עד יפליח חץ בידו [משלי ז', כ"ג].

דהיינו, להגיד לו דברי מוסר, זה לא יעזור. ע"כ ההיפך, הוא אמר לו משהו שהוא לא יבין, אולם הוא ישמור זאת בליבו. יום אחד הוא יגיע לזה, ואז המוסר הזה ינקר לו את ליבו, ואז הוא יבין ויתחרט.

סייעתא גדולה לכך, מחידוש גדול שישנו במדרש קהלת רבה. המדרש שם מביא את המעשה הזה, אבל לא כתוב שם, מעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו וכו', אלא מעשה 'בחסיד' אחד שהיה מסקל מרשותו וכו'. אותו אדם שסיקל, היה חסיד. וגם האדם השני, היה חסיד. כנראה שהיה ויכוח ביניהם. מובן שאין כאן לדעתו שום חשש, אפילו מצד מדת חסידות.

אכן בעל יפה ענף – מהר"ר שמואל יפה אשכנזי – בעל יפה תואר – כתב בפירושו שם, כי הוא אינו מבין זאת. כי אם המדובר בחסיד, כיצד חסיד עושה דבר כזה? וכמו כן הוא מעיר, שבגמרא ב"ק לא כתוב ככה? אולם במדרש

שערי יצחק – השיעור השבועי

יזמן שאנשים יעברו, או שמא בעתיד הדבר יהיה, ומישהו יכשל בזה. זהו חשש רחוק.

על פי דבריו הללו, אפשר ליישב גם את הקושיא השנייה. ואפשר לתרץ עוד בכמה אופנים.

ובכל העניינים דלעיל, יש לנו עוד הרבה מה לדון, לסלסל ולפלפל, אלא שקיצרתי. וכבר קנו הדברים מקומם בנפלאות מתורתך, אשר עודנו בכתובים, בפ' משפטים על פסוק בעל הבור יתן.

מדוע אומרים 'שהכל נהיה בדברו', הבי"ת בדגש, הרי אחרי האות ה"א צ"ל רפה.

[מין שליט"א מברך שהכל, על כוס התה שהונחה בפניו. ולכן דרך אגב, הוסיף כדלקמן. העורך]

ישנם השואלים, מדוע נוהגים לומר 'שהכל נהיה בדברו', הרי אחרי האות ה"א צריך להיות הבי"ת רפויה, 'שהכל נהיה בדברו'.

האמת היא, כי בתפילות ובברכות לא כ"כ מדייקים בכך, שיהיה דגש או רפה [עיי' בהרחבה בשיעור מוצש"ק כי תשא התשע"ו, ובשלח ותרומה התש"פ]. עכ"פ זאת שאלה שהעביר אלי ידידנו הרב יואב חלא הי"ו.

עניתי לו, כי יכול להיות שאיננו מפקקים נכון, וצ"ל 'שהכל נהיה, בדברו'. פה צריכים להפסיק, להפריד אחרי תיבת נהיה, ולא אחרי המלה 'שהכל', וממילא נכון הדגש.

חיפשתי ומצאתי אחרי כן, כי כתב זאת כבר מהר"ר זלמן הנא, בספרו שערי תפילה. שהכל נהיה, בדברו. כי זה כאילו הטעמים מארכה טפחא. וסוף פסוק. לכן זה בדגש.

מובן כי הנדון הוא, היכן הוא מקום ההדגשה והחשיבות. האם שהכל – כל המאכלים והמשקים – הם כך, או ההדגשה שזה נהיה על ידו יתברך שמו. היכן הוא כובד המשקל.

כך כתוב שם בס' שערי תפילה [דף רפ"ט סוף אות שי"ב], הבי"ת במלת 'בדברו', היא דגושה, לפי שמלת 'נהיה' מועמדת בטפחא יעו"ש.

שאלה מהקהל: אם כן צריך לפסק ככה?

רבה המבואר [פרשה ו' פסוק י"א] הסבירו זאת יפה מאד.

כתוב שם במדרש, לגבי הפסוק [קהלת ו', י"א] **כִּי יֵשׁ דְּבָרִים הָרַבָּה מִרְבִּים הֶבֶל, בִּזְהִל, מַעֲשֵׂה בַחֲסִיד אֶחָד שֶׁהִיא מִסְקֵל מִתּוֹךְ שִׁדְּהוּ וְנוֹתְנוּ לְרִשּׁוֹת הָרַבִּים, וְהִיא שֵׁם חֲסִיד אֶחָד – נִרְאָה שֶׁצִּלְל לִפִּי זֶה, וְהִיא שֵׁם חֲסִיד אֶחָד, כִּךְ חוֹשְׁבִנִי – וְהִיא רוֹדֶפּוּ וְאוֹמֵר לוֹ, מִפְּנֵי מַה אַתָּה מִסְקֵל מִתּוֹךְ שְׁאִינוּ שְׁלֵךְ וְנוֹתֵן לְתוֹךְ שְׁלֵךְ, וְהִיא שׁוֹחֵק עֲלָיו וְכו'.**

מסבירים שם [במדרש רבה המבואר] בזה"ל, 'מעשה בחסיד אחד' – בעוד שלא היה חסיד. לאחר מכן הוא נהיה חסיד, אבל אז הוא עדיין לא היה חסיד.

החסיד השני הוכיח אותו, רדף אותו. אמר לו, מה הינך עושה. אבל ההוא צחק עליו, מה אתה מדבר? בסופו של דבר, אחרי שלמד את הלקח, ראה כי הוא צודק, עכשיו הוא חזר בתשובה ונהיה חסיד. יוצא כי זה שהוא אמר לו דברים חזקים, השפיע עליו בסופו של דבר.

כך מבואר שם, יפה אמר לי אותו חסיד נותן לתוך שלך, עשה תשובה, ונעשה גם הוא חסיד יעו"ש.

*

נשארה לנו השאלה הרביעית שלו, וכי עד עכשיו הוא לא הלך ברשות הרבים?

על זאת אפשר לענות ולומר, 'מעשה שהיה כך היה'. כנראה כיון שביתו, או חצירו או שדהו, היו על יד המקום הזה, אזי הוא לא היה צריך לעבור ברה"ר, כי היה לו מעבר מן הצד האחר. רק כעת כשהוא מכר את השדה, הוא היה צריך לעבור דרך רשות הרבים. כך היה המעשה. נזדמן ככה. הדבר אינו מחייב.

יתירה מכך, בעל חזון יחזקאל, הגר"י אברמסקי זצ"ל, הוא אומר – ובפרט לפי הגירסא 'מעשה בחסיד אחד', ששאלנו כיצד יכול להיות שהוא עשה זאת – כי נכון שזאת היתה רשות הרבים, אבל בפועל לא עברו שם אנשים. אמנם זהו מקום המיועד לרבים, אבל לא היו שכיחים שמה. ומה שלפי ההלכה בכל זאת אסור לעשות את זה, הסיבה היא כי אולי

תשובת מרן שליט"א: עצם זה שאפשר לעשות ככה, זה מספיק. למשל, הינך יכול להגיד זקרנו תרום, בישועתך. התי"ו רפה. או זקרנו, תרום בישועתך. דגוש. הגם שאתה מחבר את המלים. וכן 'אשר קידשנו בַּמצוותיו'. ישנם מלים, שאי אפשר להפריד ביניהן. אם המלים חייבות להתחבר, אזי יהיה רפה, משא"כ אם זה יכול להיות לא מחובר. אם בתפילות היה צריך בפועל להפריד, אזי היו צריכים לעשות טעמים בסידור, כמו במקרא. אלא, זה שאפשר להפריד, זהו כבר סיבה להדגיש, או עכ"פ אפשר להדגיש.

אכן מקובל בידינו בבירור להרפות את הפ"א בברכת בורא פרי העץ, וכן בורא פרי הגפן, אעפ"י שאפשר להפריד אחרי 'בורא'. נראה משו"ה שבאות בי"ת הנטייה יותר להדגיש, מטעם ידוע. והראיה שבקריאת ס"ת שבקהילותינו גוערים אף על חילוף ברפיות ודגשות ג"ד כפ"ת, זולת בבי"ת, דהיינו שאם הדגיש בי"ת שצ"ל רפויה, כגון וַיִּרְאוּ שְׁטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל [שמות ה', י"ט], אין פוצה פה ומצפצף. שמע מינה. ואכמ"ל.

שאלה מהקהל: אולי אומרים בְּדָבָרוּ בִּי"ת דגושה, כיון שאם לא כן תהיינה שלוש אותיות רצופות רפיות, וזה מקשה על הביטוי. כמו שמצינו [שם י"ד, ד'] וַאֲפָבְדָּה בְּפָרְעָה, בִּי"ת דגושה.

תשובת מרן שליט"א: ומה תאמר בפסוק [ויקרא כ"א, י"ג] וְהוּא אֵשֶׁה בְּבִתּוֹלֶיהָ יָקָח, שלוש אותיות רפיות רצופות. הנושא ארוך, וקיצרתי כי לא נכנסנו לכך אלא בהזדמן, כיון שנזכרתי בכך.

המשך בעניין השיר 'לכבוד התנא האלהי, רבי שמעון בר יוחאי', כי אין לומר 'האלהי' בפתח משום דהוי חירוף וגידוף וכו', אלא צ"ל האלהי. תגובה למכתב בעניין מה שאמר מרן שליט"א לגבי המלה 'צדיקאי', בשיר ואמרתם כה לחי רבי שמעון בר יוחאי. מה ההבדל בין המלה 'חנוכיה' שאין לאמרה, לבין שאר המלים שבשפה העברית. תשובות למובא בחוברת 'הלכתא', לגבי השיר לכבוד התנא האלהי וכו'.

חזרנו לעניין 'התנא האלהי'. ברוך ה', שמענו שזה נפוץ בהרבה מקומות, הרבה תיקנו, והרבה

התעוררו שצריכים לתקן, גם אם ישנם אשר לא תיקנו עדיין מחמת שהדבר שגור להם בפיהם, או שהיו טרודים ולא הספיקו להגיד לזמר לתקן, אבל עכ"פ הביעו את דעתם בעניין.

כפי שכתב אלי ידידנו הרב יואב מהאצרי הי"ו מעמנואל ת"ו, בזה"ל, לידיעת מאור עיני ומורי דרכי, פאר עדתנו ועמנו, כבוד הרהגה"צ מהרי"ן רצאבי שליט"א.

כשעה לפני השקיעה בערב ל"ג בעומר, הגעתי מב"ב עם החוברות 'התנא האלהי' שקיבלתי מבני היקר הרב אבישי הי"ו, ומיד חילקתים לפני מנחה בבתי הכנסת בעמנואל, בעיקר חסידים, וכן ניגשתי לביתו של הרב יוסף ברגר הי"ו (מישקולין) ומסרתי לידי 3 חוברות כפי שביקש. הוא שמח ואמר שהשנה יבטא בחירק.

נבצר ממני השנה להתעכב במדורתו לשירים, אבל שמעתי מחתני, שהזמר שהוזמן שר (כנראה) בפתח.

היום (שלישי) שוחחתי עם הרב ברגר. אמר שבשב"ק קרא את החוברת (קונטרס), והתחבר עוד יותר לעניין, ושצריכים לפרסם זאת ולשַׁרְשׁ את ניקוד הפתח. מעצמו אמר שברוב טרדותיו בארגון הערב, שכח לעדכן את הזמר החסידי שהוזמן, והוא שר כהרגלו, בשבשתא דְּעָל. הוא הודה לי על החוברות, וכמו"כ כל עדתנו ועמנו מודים למו"ר, וביותר לאחר שישורש הפתח וישתרש החירק אצל הכל, בס"ד. וזיכוי הרבים תלוי במרן.

המתאבק בעפר רגליו מנעורי, ושותה בצמא את דבריו וכתביו, יואב מהצרי הלוי, עמנואל.

מלבד כל זה, צריכים עוד לדעת, כי השיר הזה – לכבוד התנא האלהי וכו' – איננו שיר יָשָׁן, וכפי שאמרנו כבר בזמנו. גם לא ברור, מי חיבר את השיר הזה. וכנראה מפני שבשיר הזה ישנן כמה נוסחאות. החרוז החוזר והקבוע הוא, 'לכבוד התנא האלהי, רבי שמעון בר יוחאי', אבל בנוסחא שב'בתיים' עצמם, ישנם הבדלים.

ראיתי כי בספר מקומות הקדושים [דף רכ"ו], מובא כי זהו 'שיר ל"ג בעומר מהרב דב זילברמן זצ"ל בן הגאב"ד דצפת"ו'.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הרב שמעון חזן הי"ו אמר לי, כי בל"ג בעומר, המקביל לכך במזמור למנצח בנגינות וגו' אלהים יחננו וגו', זאת בדיוק המלה 'אלהים'. יודוך עמים 'אלהים' וגו'.

ישנם הרבה סימנים מן השמים. כנראה רבים התעוררו.

*

במכתב מאת הרב שמואל מעלם הי"ו, שהועבר באמצעות ידידנו הרב שר שלום יוספי הי"ו, כתב אלי בזה"ל, בס"ד, לכבוד הרה"ג יצחק רצאבי שליט"א.

ראיתי מה שכתב הרב בחוברת התנא האלהי, ושם כתב שבשיר ואמרתם כה לחי וכו' הרב מביא שהמלה 'צדיקאי' היא המצאה של הבן איש חי, ואין כזו מלה וכו'.

ישנו שיר שייסד הגאון רבי יוסף חיים זצ"ל בעל בן איש חי, ואמרתם כה לחי, רבי שמעון בר יוחאי.

דרך אגב, בשיר הזה רואים, כי הבן איש חי גרס 'יוחאי'. האל"ף נעלמת. אכן מי שחיבר את השיר לכבוד התנא האלהי, הוא קרא 'יוחאי', האל"ף יוצאת במבטא, בניקוד חירק. כי רק ככה זהו חרוז. הי עם אי. אולם בשיר שייסד הבן איש חי, החרוז הוא 'לְחִי' – 'יוחאי'. לא משנה אם זהו קמץ או פתח, כי בשביל הבן איש חי שהיה ספרדי, הדבר איננו חילוק, זהו אותו הדבר.

עכ"פ מישוהו טען, כי 'האלהי' זה כמו המלה 'צדיקאי', המובאת שמה בהמשך השיר ואמרתם כה לחי. ואמרנו בס"ד, כי זאת המצאה של הבן איש חי, ואין מלה כזאת וכו'.

על זה הוא כותב, אחר הבירור נתברר שהבן איש חי עצמו לא כתב כן. אלא בהילולא רבא דפוסים ישנים שיש לי בבית ההודים כתוב כך, ואמרתם כה לחי רבי שמעון בר יוחאי, ואמרתם כה לחי רבי שמעון בר יוחאי. פעמיים אותו הדבר ללא שינוי. דהיינו גם בבית השני, כתוב רבי שמעון 'בר יוחאי', ולא צדיקאי.

וכנראה זה המצאה של אנשים פה בארץ, שראיתי בעוד דפוס מנצור ישן שגם כך כתב. בברכת התורה, שמואל מועלם.

מי לכם פה, ומה לכם פה.

אורחים נכבדים, ידידים ונחמדים, מי לכם פה ומה לכם פה. לכבוד התנא האלהי, רבי שמעון בר יוחאי.

בני ירושלמים, אהובים ושלמים. מי לכם פה ומה לכם פה. לכבוד התנא האלהי וכו'.

גבורי היפואים ובחורי חיפאים – דהיינו כלפי הבאים מהעיר יפו, ומהעיר חיפה – מי לכם פה ומה לכם פה. לכבוד התנא האלהי וכו'.

דרי טבריה ותושבי פוריה, מי לכם פה וכו'. לכבוד התנא האלהי וכו'. המוני הגליל, שרים כחליל, מי לכם פה וכו'. לכבוד התנא האלהי וכו'. ואיכרי יסוד המעלה, ותושבי מתולה – מטולה – מה לכם פה וכו'.

צמח אדמתכם, פרי בטנכם, ועשרות צאנכם, יבורך לכם. בזכות התנא האלהי, רבי שמעון בר יוחאי.

בית אחד מסתיים במלים, לכבוד התנא האלהי רשב"י. ובית שני מסתיים במלים, בזכות התנא האלהי רשב"י.

ישנם הכותבים זאת ע"ש מחבר אחר, ר' יוסף שפירא. כנראה מפני שהוא עשה קצת שינויים בנוסח. משום שהוא היה בזמנים אחרים. בשנים אחרות. כל אחד עשה, כפי המציאות שהיתה בזמנו.

*

בכל אופן, ידידנו הרב יהודה חרוזי הי"ו, שם ליבו לדבר מעניין.

מלבד מה שאמרנו בזמנו, כי האסון שקרה בעוה"ר בשנת התשפ"א, שמתו מ"ה אנשים באסון מירון, זאת בדיוק הגימטריא של-מלה 'אלהי', וכמובא בחוברת התנא האלהי בדף מ"ה, דבר פלא. קודם האסון, שרו שם את השיר הנ"ל 45 פעם.

והנה 'סימנא מלתא היא'. כי בקונטרס זה, העניין נדפס בדף מ"ה. בדיוק אותו הדבר.

ב'מפתח', הדבר עוד יותר 'צועק' ובולט. מובא שם בזה"ל, תוכן עניינים מפורט. דבר פלא קודם האסון שרו שם את השיר הנ"ל 45 פעם – בדף מ"ה. הדבר בולט פה.

אם כן, הוא הוריד בכלל את הקושיא, מן המלה 'צדיקאי'. אינני יודע מי עשה את השינוי הזה, כנראה חשב לשפר. אבל מאחר שהם נתפסים על כך, זאת תשובה טובה. וישר חיליה לאורייתא.

*

גם ידידנו הרה"ג אליהו עבוד הי"ו שם לב לכך, וכתב אלי בזה"ל, לכבוד מרן הרה"ג יצחק רצאבי שליט"א.

ברכת י"שר כח על ספריו ושיעוריו הנפלאים. ובפרט על הקונטרס בעניין אמירת התנא האלהי ולא האלהי.

ברצוני להוסיף שתי נקודות.

א' מ"ש בעמ' מ' שהמלה ר' שמעון צדיקאי היא המצאה של הבא"ח, יש לדעת שבספרו של הבא"ח 'הילולא רבא' על ל"ג בעומר, וכן בשאר הספרים המקוריים שהביאו שיר זה, הנוסח 'ואמרתם כה לחי רשב"י, ואין המלה צדיקאי, שהוא הוספה של אחינו האשכנזים.

הנה לנו עדות נוספת.

ב' בכל ספרי השירים של ל"ג בעומר שראיתי עד עתה (באוצר החכמה) שהודפסו בחמשים שנה אחרונות, נדפס לכבוד התנא האלוהי, ולא אלוהי. כנראה שכך הנוסח המקורי שנכתב לפני כשבעים-מאה שנה, ע"י יהודי מצפת ע"ה. אך בשנים האחרונות לא ברור ממתי נשתנה הניקוד. כמדומה ע"י כמה 'בעלי מנגנים', שרצו שיהיה חרוז מתאים...

כוונתו חרוז אלוקי, יוחאי. ברוך יהיה. חזק ואמץ.

ואכן בני הרה"ג נסים הי"ו אמר לי בשם חמיו הנכבד והיקר ידידנו הרב אליצור כהן הי"ו, כי הוא זוכר שבעבר שרו 'האלוקי', ופתאום הדבר נשתנה. אבל האמת היא, כי גם אני ראיתי הרבה ספרים אשר מנקדים בחירק, אבל היה אחד שעשה בפתח. ולא רק זאת, הוא ניקד רק את המלה הזאת. מזה נראה כי הוא עשה זאת בדוקא. אולי בהמשך נבין, כי יכול להיות שישנם אשר חשבו שככה צריך להיות. הדבר בדוקא. אולי אדרבה, היה להם צד הפוך. בהמשך – בשיעור נוסף – יהיה מובן, בלי נדר.

רבים מהם אומרים תיבה זו בפתח גם כשמזכירים אותה שלא בפיוט הזה, ואם כן כנראה מחבר הפיוט עשה חריזה זו לפי השגור בלשונו. ודוחק לומר שלצורך החריזה שינה וניקד בפתח, ומחמת שנתפשט הפיוט כל כך, רבים למדו מזה לומר כך אף בעלמא. איתמר.

*

כעת, לגבי מה שהרה"ג אליהו עבוד הי"ו, מוסיף להעיר במכתבו עוד נקודה.

ג' בעניין אחר שהזכיר כת"ר בקונטרסו וכן בשיעוריו, לא לקרוא לחנוכיה בשם זה, אלא מנורה.

ברצוני לשאול, מה שונה עניין זה משאר אלפי מלים שהוכנסו לשפה שלנו (בלי לשים לב), ורובם ככולם עם משמעות הפוכה מהמקרא המקורי כמובא בספר המצורף בזה (?), וחלקם הגדול מלים קודש שמובאים אפי' בספריהם ודרשותיהם של חכמי דורינו.

ביקרא דאורייתא, אליהו עבוד.

האמת היא, כי גם העניין הזה חשוב מאד, ואולי צריכים לפרסם גם קונטרס על זה. כתבנו ודיברנו על כך הרבה בעבר [בשיעורי מוצש"ק נשא, בהעלותך, חוקת ובלק, התשפ"א. ומוצש"ק אמור ואחרי מות וקדושים התשפ"ה], אבל כנראה הדבר עדיין לא מספיק מפורסם. אם זה היה מתפרסם כמו עניין 'התנא האלהי' עכשיו, כבר היינו מתקנים את העניין הזה, לקרוא לה 'מנורת חנוכה'.

אי אפשר להסביר את העניין, 'על רגל אחת'. עכ"פ כך הרבה טוענים, מה הדבר משנה? זאת מלה בעברית החדשה. ישנן הרבה מלים כאלה. מאי שנא?

אבל כבר הסברנו בס"ד, כי הרי כל עניין החנוכה, הוא נגד תרבות יוון, ונגד אלה מישראל אשר הלכו אחרי הדרכים שלהם, אלו אשר נקראים בספרים בשם 'מתיוונים'. היו אז הרבה פריצים בעם ישראל, אשר הושפעו מתרבות יוון הרשעה. כעת, לקרוא למנורת חנוכה, בשם שהמציאו בעוה"ר מחללי שבת קודש בפרהסיא? זהו שקוראים אותו, 'ממית' השפה העברית. ברצוני לומר לכם, כי שמעתי

המלה הזאת. הדבר איננו באשמתם. אני ביררתי את העניין מן המקורות, מאנשים אשר יודעים מהיכן בדיוק באה ונכנסה המלה הזאת. בדקו לי את העניין, ונתברר הדק היטב כי כך הוא. קשה לאנשים להגיע אל המקורות הללו, לכן חשוב לפרסם את הדבר.

יש לי בס"ד מאמר גדול על העניין הזה [נדפס בקובץ דברי חפץ, גליון ה', תשרי התשע"ו בשכ"ז, מדף קצ"ט. העורך], וצריכים לפרסם גם אותו, בתפוצה גדולה, בעזרת ה'. לפחות כמו קונט' התנא האלהי, שנדפס בחמשת אלפים עותקים כעת.

שאלה מהקהל: ברבינו חננאל לא כתובה המלה הזאת.

תשובת מרן שליט"א: לא. אין דבר כזה. לא היה ולא נברא, ברבינו חננאל.

*

שמחתי לראות כי הביאו גם בחוברת 'הלכתא' [גליון מס' 476, פרשת אמור, ט"ו אייר התשפ"ה, דף 5] את מה שאמרנו בס"ד, והוסיפו עוד שמות של רבנים פוסקים חשובים בדורנו, שזהו נוסח משובש, בזה הלשון, עוררו הג"ר יצחק רצאבי שליט"א (בשיעורו), והג"ר נתן קופשיץ שליט"א (בהוראה לרבני הילכתא) – הוא מהעיר בית שמש ת"ו – והג"ר אשר וייס שליט"א (בשיעורו), והג"ר אליהו דיסקין שליט"א (בשיעורו), שיש איסור גמור במנהג המשובש, להגות את המלה 'האלוקי' בפתח, שזה נשמע כביכול אומרים שהתנא רשב"י הוא האלוה שלי, והוא ביטוי שאסור לאמרו, כי ודאי ה' הוא האלהים ואין זולתו, וחובה להגות 'האלוקי' בחירק.

כנראה הסיבה לשיבוש של'זמרים, כי בניקוד הנכון, לא מתאים החריוה של'שיר, בגלל השיבוש ששרים יוחאי עם פתח. ובאמת צריך לשיר יוחאי עם חירק, וגם אז החריו לא מושלם.

ולדעת גדולי רבני קהילות החסידים שליט"א (בהוראה לרבני הילכתא), לא נכון להגיד 'האלוקי', אולם אין חובת מחאה על הנוהגים לומר כן.

פעם את מו"ר הגרשז"א זצ"ל בשיעור, כי לאחר שאירע כי הוא הזכיר את שמו – כי ישנו רחוב ידוע על שמו בעיקו"ת ירושלם תובב"א, כמדומני ישנה שם תחנת מוניות – כיצד תכף ומיד לאחר מכן הוא הזדעזע מכך שהזכיר את שמו בשיבה הקד'. הדבר ממש כאב לו.

הוא היה רשע גדול, מחלל שבת. הוא מת תוך כדי כתיבה עם העט בידו בשב"ק. לאות ולמופת. אשתו ג"כ היתה רשעה גדולה, נוראה בפריצות, היא הראשונה שהלכה עם מכנסיים בירושלם. הרי כל עניין ה'אפנה', בא ממנה. היא היתה צרפתייה. לא משנה. והיא זאת, הראשונה אשר המציאה את המלה הזאת 'חנוכיה'.

ישנם כאלה החושבים, כי ישנו לכך בסיס בספר שו"ת שדה הארץ, להרב אברהם מיוחס זצ"ל. גם על זאת, אני עונה כעת בקצרה. בעל שדה הארץ דיבר בשפת לאדינו, ואכן הוא כתב את המלה הזאת בספרו שדה הארץ, אולם לא 'חנוכיה', אלא 'חנוק'איה', בקו"ף. הרי במבטא ספניולי במקור, המלה היא 'חנוק'איה'.

אבל זה אצלם לא דוקא במלה הזאת. הדבר אינו בכדי להבדיל, בין ימי חנוכה לבין הכלי שמדליקים בו. אלא אצלם מוסיפים כך על כל חפץ, 'יה'. למשל אילו אמרו שולחן, הם אומ' שולחנה. כסא, כסא'נה. כך סגנון השפה שלהם. כך שאין מכך ראיה לנ"ד. משא"כ הם, עשו זאת בתורת מלה בלשון הקודש, כביכול לתת לזה מהות כזאת. הדבר מטעה. מי שאינו יודע, חושב כי זאת מלה בלשון הקודש.

בקיצור, הנקודה העיקרית השונה בנ"ד היא, מאחר שהמלה הזאת באה מרשעים גדולים, גרוע מאד להשתמש בה, לדבר קודש, אשר נועד להאיר, להפיץ את אור התורה, נגד אלה שביקשו להכניס את החושך במקום את האור. א"כ זהו כבר דבר חמור מאד. סתירה מיניה וביה. עברו בכך את הגבול. כמו שיכניסו צלם בהיכל ח"ו. זהו פגם עצום, ה' ישמרנו.

אבל מה, לצערנו השם הזה נכנס. וזה בעוה"ר. רבים מחכמי הדור אפי' מביאים את המלה הזאת בספריהם בהלכות וכו', בכתב ובעל-פה. אבל זה מאחר שהם פשוט לא ידעו מהיכן באה

הם בעיקר הדבר מסכימים לדברינו, שהדבר אינו נכון, אולם אין חובה למחות. כך לשיטתם. אבל חושבני, כי כן ישנה חובת מחאה, בגלל שהדבר נעשה הזה בפרהסיא. ובפרט, כי מן השמים תבעו מ"ה הרוגים, וכי אפשר להתעלם מכך? זהו חילול השם, גדול עצום ונורא.

וכן דעת הג"ר גרשון מלצר שליט"א (בהוראה לרבני הילכתא), כאשר ברור שאין הכוונה לאלוקות, אין בעיא לקרוא לאדם אלהים. כפי שמצינו בדיינים, שנקראים אלהים. כלשון הפסוק [שמות כ"ב, ז'] וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים, ופירש רש"י וְנִקְרַב – אל הדיינים. וכלשון הפסוק [בראשית י"ט, ב'] הִנֵּה נָא אֲדֹנָי, ופירש רש"י הנה נא אתם אדונים לי. ועוד דוגמאות במסכת ספר תורה פרק ד'.

במחילה מכבוד תורתו, הדבר איננו נכון. אכן בודאי הדיינים נקראים בשם אלהים, אלו פסוקים מפורשים בתורה, ואפילו ע"ז נקראת כך, כגון בעשרת הדברות 'לא יהיה לך אלהים אחרים', ומי לא יודע זאת. אבל כאן בשיר הם אומרים 'האלהי', זוהי בודאי עבירה חס ושלום. היתכן לעשות אותו אלוה?

ולגבי 'הנה נא אדני', הרי זה בפתח. מה הדבר קשור? זהו ביטוי אחר. והדברים עתיקים, רבינו בחיי בפ' וירא וכו'. ואכמ"ל. [לא יתכן שהם לא מתכוונים לאלהות לכך, שאם כן היו אומרים האלהי בה"א, כמו אלהים כשהכוונה לדיינים, וכל כיוצא בזה. איתמר].

נמשיך מה שכתבו שם ב'הלכתא', בשמו של אותו רב, וכשאומרים על רשב"י האלהי, לכאורה הכוונה להתפשטות הגשמיות, כמבואר ברמב"ם [שמונה פרקים פרק ז'] ובדרשות הר"ן. וברור שאין הכוונה לאלוהות חס ושלום. ובכל זאת, בגלל תוספת זהירות, אומרים התנא האלקי עם ק', ולא עם ה'.

גם דבר זה, איננו נכון. הרי האשכנזים אומרים את כל השמות הקדושים בקו"ף. זה לא שרק עכשו הם עשו כך בגלל העניין הזה. אצלם, אם אין המדובר בקריאת ס"ת וכד', אזי הם משנים ואומרים 'אלוקים', 'שְׁקִי', 'קְלִי'. ועי' ערוך השלחן בהל' ברכות.

לצערינו, היום גם רבים מן הציבור שלנו [התימנים] נמשך אחריהם, וכן הספרדים. אצלינו בודאי, כל הרבנים, אף אחד לא אמר כך. כאשר היו אומרים כל פסוק, גם בדרשות ובשיחות וכו', כגון 'בראשית ברא אלהים', או כאשר למדו בספרים, תמיד אמרו את שם השם, כמות שהוא כתוב. הכי הרבה, אם האדם חושש כי אולי הוא אינו אומר את הפסוק נכון, אזי הוא לא אומר את השם באדנו"ת, אל אומר 'השם'. בסדר. אבל, לא הפכו את המלה. אפילו מה שהספרדים אומרים, 'אֲמוֹנִי', במקום שם אדנות. הדבר לא היה ולא נשמע. ההיפך, ראו בכך זלזול.

רק בכתיבה, כתבו בשינוי, כגון אלד"ים בדל"ת במקום ה"א, דהיינו שהחסירו והשמיטו את רגל שמאל. או כמו שהאשכנזים קוראים, עשו קו"ף, אלקים, דהיינו האריכו את הרגל של הה"א. מחשש פן יגיע הדף למקום לא מכובד. אבל לא בדיבור. [גם כשנזכר איזה שם שלא בפסוק, קראוהו כמות שהוא. מלבד שם הוי"ה או אדנות, שקראו כך רק כשהוא פסוק, או אפילו חלק מפסוק. איתמר].

מישהו טען לי, וכי מה יש בזה? עניתי לו, מה שמך? אמר לי, שמי שאול. אמרתי לו, ואם אקרא לך 'שקול'? שפול? וכן שמואל – 'שמוקל'? האם אינך מבין, שזהו בזיון. מה זה? אלו דברים חמורים.

שאלה מהקהל: ישנם כאלה שבשם חול אומרים כך, אפילו בספרים.

תשובת מרן שליט"א: הם כביכול מחמירים. זה נראה לי, דברים בטלים. הכי הרבה, בכתיבה, שלא יבואו לידי זלזול, וגם זאת רק חומרא. אולם לגבי דיבור, אין בכך שום חשש. אפילו הישוב 'בית אל', אין בכך קדושה, מכיון שזהו שם של מקום. לגבי כתיבת ס"ת, ישנו נדון בפוסקים האם לקדש את השם הזה, או שלא.

בכל אופן, פשוט וברור כי הם לא החמירו בנ"ד, להגיד 'האלקי' בקו"ף, בגלל העניין דלעיל. שהרי הם בלאו הכי אומרים ככה.

חבל שרבני הספרדים כיום, כבר ירדו מכך. זכורני כי הרבנים הספרדים הזקנים, היו אומרים כפי שאנחנו. כאשר אמרו פסוק, הם אמרו

שערי יצחק – השיעור השבועי

והנה הם כבר בעצמם, מביאים תשובה על זאת בזה"ל, והעיר על דבריו חכם אחד שליט"א, שכל זה נכון כשאומרים 'אלקי' עם חירק, שאז משתנה המשמעות בתוספת אות ה"א. זהו דבר פשוט מאד.

אבל כשאומרים 'אלקי' עם פתח, גם עם תוספת אות ה"א פירושו אלהים שלי, שכן לפי כללי הדקדוק בלשון הקודש (ולהבדיל בשפה העברית), מלה שמסתיימת עם אות יו"ד המנוקדת בפתח, פירושו שלי.

ישנם עוד כמה מכתבים [שקיבלתי בעניין דלעיל], אבל הנני רואה כי הזמן קצר והמלאכה מרובה, ע"כ נשאר זאת להמשך בעז"ה.

המשך בעניין ההיתר להשתמש בדפים של ס"ת בלויים, לעשות מהם ס"ת לילדים.

דיברנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק אחרי מות וקדושים, ומוצש"ק בהר ובחוקותי, התשפ"ה בשל"ו] בעניין גניזת ס"ת בלויים, האם אפשר להשתמש בדפים של ס"ת ישנים, לעשות מהם ספרי תורה לילדים, להקיף בהם בשמח"ת.

הבאנו כי הפוסקים דנים לגבי שאלות דומות, והמסקנא הנראית לענ"ד – הגם שבנדון שלהם ישנה מחלוקת – כי בנדון שלנו נראה שלכולי עלמא הדבר יהיה מותר. כולם יודו בכך. הבאנו את הציץ אליעזר, ואת האגרות משה, כל אלה אשר דנו בזה.

מצד אחד, מהריטב"א במסכת בבא בתרא נראה, כי חייבים לגנוז ס"ת שבלה בקרקע דוקא. אפשר להבין ככה מדבריו, אבל אין חובה להבין כך. אולם מאידך, מה שברור הוא, כי לדעת מהר"ר יהונתן מלוניל, הדבר מותר.

אמנם בספרי האחרונים שלא ראו את דברי הראשונים הנז"ל, ישנו על כך נדון. וכפי שאמרנו בזמנו, רוב האחרונים מתירים. רוב מניין ורוב בניין. אבל הנני מדבר כעת על ספרי הראשונים, כי גם אם בדעת הריטב"א אולי ישנו מקום לדון, אולם יש לנו לכל הפחות שני ראשונים, אשר בודאי התירו זאת. ואם כן, בודאי שישנו לכך משקל גדול.

כמונו את שם השם, בה"א. הם חושבים שהם מחמירים. מה נעשה?

הערה מהקהל: הרב ב"צ מוצפי שליט"א אומר כך גם כיום.

תגובת מרן שליט"א: אשריו ואשרי חלקו. וירבו כמותו בישראל.

בסוף כתוב שם כך, וקל וחומר שצריך לימנע וליזהר מלומר אלקי עם פתח, שיש בזה משמעות מזעזעת. ומכל מקום כיון שברור שאין כוונתם לעבודה זרה חס ושלום, אין חיוב מחאה. ורק נכון להעיר לציבור על כך.

לאחר מכן הם מביאים כך, יאמר עם ה"א.

לדעת הג"ר משה ברנדסדורפר שליט"א (במכתב לרבני הילכתא), אם שר' התנא אלקי בלי ה"א בתחילת התיבה, כשיגרא דלישנא, יש איסור גמור לומר כן, כי אז נשמע כאומר שהתנא הוא האלהים שלי רח"ל.

ומסיבה זו דייק הפייטן בלשוננו 'התנא האלהי', עם ה"א, שבאופן כזה אין איסור. שהכוונה היא, שהתנא הוא איש אלהי, כמו שנאמר על משה רבינו 'איש האלהים'. וכן אומרים על רבי שמעון בר יוחאי שהוא תנא אלהי (והכוונה שהוא מובחר שבחכמים, שיכול להשיג סודות התורה), ולכן צריך להקפיד ולשיר 'התנא האלקי' עם ה"א הידיעה, ולא להשמיט ה"א.

והוסיף, שבכמה מקומות מצינו שבינו את רשב"י בתואר 'התנא האלהי', ובכולם הקפידו לכתוב 'התנא האלהי' עם ה"א הידיעה. עיין אוה"ח ויקרא י"ח, ד'. באר מים חיים, בראשית פרשת מקץ ד"ה מב, יט. סידורו של שבת ח"א שורש א' ענף א' עלה א', ועוד ספרים.

החילוק שלו, נשמע לי מאד מוזר.

הוא טוען, כי אם זה בלי ה"א, אזי אתם צודקים. ובשביל זה הקפידו לומר, התנא 'ה'אלהי.

ברם, מה הדבר קשור? הרי כך הוא הלשון. זהו כפי שנאמר, הַעֲבֹד הָעֵבְרִי [בראשית ל"ט, י"ז]. כאשר אומרים 'עבד עברי', זהו בסתמא, משא"כ אם זה בה"א הידיעה. וכן 'הרב הקדוש', 'הרב הגדול'. זאת היא המלה. אותו הדבר 'התנא האלהי', זהו לכבוד רשב"י, ולא בשביל להוציא מן המשמעות הזאת. נראה כי אין קשר, בין הדברים כאן.

צדיק, שם כתב דברים קשים ומרים מאד, על אלה אשר השתמשו בדפים של־ספרים הישנים והבלויים, לכרוך בהם את הספרים.

בין היתר, מהרי"ץ הביא שם את דברי שו"ת מהרשד"ם, ולכאורה קצת פלא שהוא השמיט את סוף דבריו.

מהרשד"ם כתב במסקנתו בזה"ל, מכל זה נראה לי מבורר, כי מה שעושים אלו הקושרים בחתיכות הדקות שמאבדין אותם בידים, שזה אין ספק שהוא עון פלילי, וה' יכפר בעדם במה שכבר עשו. וגם במה שמדביקים אותם ע"י דבק הנקרא אינגרודו, נראה בעיני איסור, כי ודאי נמחקים האותיות, ואין לך איסור בידים גדול מזה.

מהרי"ץ הביא זאת בתשובתו. ברם, הוא השמיט את הסוף, שם כתוב, אבל מ"מ איני רוצה להוציא מפי איסור, ולמחות בידם, עד אראה אם יסכימו מורי ורבותי בדבר.

ואין שם בסוף, את ההסכמה של מוריו ורבותיו. אם כן לא ידוע לנו, מה הם אמרו.

כנר' מהרי"ץ השמיט זאת, כיון שהוא לא רצה להחליש את העניין. ומעניין כי גם בעל שדי חמד, אשר הוא הביא ג"כ את דברי מהרשד"ם, לא העתיק את המלים הללו שבסוף. כנראה, ג"כ בכדי שלא לתת לקורא אפשרות לטעון, פתחוקפה, אולי לבסוף הם לא אמרו כך. על כן הם העלימו זאת.

מהרשד"ם בעצמו, בודאי שהוא סובר כי זהו איסור, ולא ידוע אם הסכימו לכך רבותיו.

עב"פ אמרנו אז, כי סוף סוף ישנם כאלה אשר מלמדים עליהם זכות. כגון האשל אברהם, האומר כי אולי לב בית דין מתנה' [צריך לעיין בשו"ת רביד הזהב סימן י'], או האליה רבה שכתב כי אולי סמכו על הט"ז, הסובר כי אמנם אסור להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה, אבל אם אין מה לעשות בזה, עדיף להשתמש בכך מאשר שייגנו.

הדבר אינו כ"כ פשוט, כי מצד אחד זה בא לידי בזיון. זה לא ש'מורידים' מקדושה חמורה לקדושה קלה, אלא מבזים את זה. וכי לב בית דין מתנה' מועיל, אם ישנו בזיון? דיברנו בס"ד

המדובר הוא לגבי עיקר הנושא, האם ישנה חובה לגנוז ס"ת שבלה בכלי חרס, או שאפשר לשמור אותו במקום מכובד. זהו הנושא, באופן כללי.

ולגבי הנושא שלנו, נראה שכולם יודו. כי אדרבה, השתמשו ביריעות ס"ת הבלויים בצורה הכי מכובדת שאפשר. ישנה מכך תועלת, לכבוד התורה, ולחיוזוק האמונה, להשריש בילדים את היראת שמים, שמחה בתורה וכו'.

בעל שו"ת ציץ אליעזר [חלק ט"ו סימן ח', דף כ'], הוא הראשון אשר ראיתי שהביא את דברי הר"י מלוניל, בזה"ל, ורשום לְפָנַי, שבאמת בפ"י רבינו יהונתן הכהן מלוניל על מסכת מגילה (נדפס בשנת התשט"ז) כתוב בזה"ל, 'ובכלי חרס', כמה דאפשר לְנִטְוִי שלא יבלו, חייבים אנו לשמור, ואע"פ שיבלו לבסוף. מה יעזור, שהס"ת בכלי חרס? וכי הוא ישאר שמור שם לעולם? אלא, זהו מה שאנחנו יכולים לעשות.

מוטב זה, מלהשליכם בדרכים וברחובות ובאשפות עכ"ל.

ואני מצאתי בס"ד, כי הנמוקי יוסף כתב ממש באותו הלשון. וא"כ יש לנו משקל, נגד דעת הריטב"א.

לשון הציץ אליעזר, הרי לנו שהר"י מלוניל פירש כוונת הגמ' כנזכר, והוא שבאה להתיר הקבורה בצורה שכזאת, אע"פ שג"כ יבלו לבסוף, מפני שזה טוב יותר ממה שיהיה מושלך ח"ו בדרכים וברחובות ובאשפות.

דיון מינה, הא אם יוכל להצניעו לשמרו בכבוד ובטוב, שלא בגניזה בקרקע, שאז זה עוד יותר טוב מלקברו בקרקע בכלי חרס, שסו"ס יבלו שם. וראיה להערוך השלחן.

המשך בעניין הכורכים ספרי קודש עם דפים בלויים של ספרי קודש אחרים, ביאור מדוע מהרי"ץ השמיט בתשובתו את סוף דברי מהרשד"ם, וב' חילוקים לגבי המשל שהביא בשו"ת רביד הזהב בנדון דידן, נגד סברת הט"ז.

הבאנו עוד בס"ד [בשיעור מוצש"ק בהר ובחוקותי], את דברי מהרי"ץ בשו"ת פעולת

בהר ובחוקותי דף 20], וכתב על כך בזה הלשון, בתשובות רביד הזהב, כתב על דברי הט"ז דברים נכונים המתקיימים על הלב ע"ש. נמצא שהוא מסכים לכך. לדעתו בעל רביד הזהב צודק, הוא אמר בזה סברא טובה.

והוא גם מביא ראיה לדבריו, מן הגמרא במסכת מגילה. וז"ל, אה"מ (אמר המעתיק) אחר שכתבתי זה, אינה ה' לידי גמרא מגילה דף כ"ו ע"ב, אמר רבא, האיי פריסא דבלה, למעבדיה פריסא לספרי שרי, לחומשין אסיר. וריעות הארון שבלו, אם אפשר לעשותם לספרי תורה, הדבר מותר, אבל לא לחומשים. הרי דאין להם תקנה אלא לקדושה כיוצא בה, לא לפחותה ממנה ע"ש. וציין העין משפט שם על זה דברי רבא לטור והרמב"ם יע"ש.

*

לגבי הראיה שהביא מהגמרא, אפשר להביא משם ראיה בדיוק ההיפך, כי זהו דוקא בגלל שאפשר לעשות מכך לס"ת, אולם מה יהיה אם אי אפשר?

והאמת היא, כי כך כבר כתב בספר ראשון לציון [על מסכת מגילה שם], למהר"ר חיים בן עטאר, הוא הביא ראיה מן הגמרא הזאת שהדבר מותר.

ובעצם, לכאורה הוא היה צריך להביא מה שכתוב שם, שורה לפני כן, בזה"ל, האיי תיבותא דארפ"ט – אם התיבה התיישנה, התקלקלה – מעבדה תיבה זוטרת, שרי. כורסייא, אסיר.

מהר"ח בן עטאר האריך על כך, ובסוף הוא אומר בזה"ל, מדקאמר 'אסור לזרקן אלא וכו' נגנזין, מוכח דמשפט הגניזה, הוי בגדר דקיימי לזרקן. אבל כל דחזו למידי דתשמיש קדושה, אין לגנזן, דגניזתן הוי להו ירידה טפי. בגלל שישנה אפשרות, להשתמש בכך למשהו אחר. אבל אם אין אפשרות, אזי עדיף לגנוז.

כתוב בגמרא, כי זהו אם אפשר להשתמש בכך לתיבה זוטרת, רק אז לכורסייא יהיה אסור. אבל אם אין אפשרות, אזי עדיף כורסייא.

בשו"ת יבי"א [חלק י"ט סימן ח'] האריך על כך, והביא דעות לכאן ולכאן. בדיוק מהגמרא

כבר על כך שם בשיעור, והבאנו את כל הנושא הזה.

*

הבאנו אז גם את דברי שו"ת רביד הזהב, שכתב בנ"ד דבר מעניין, משל למה הדבר דומה וכו'.

הרי בתשובה זו שבס' רביד הזהב – שנכתבה ע"י מהרד"ם בעל שתילי זיתים – מבואר כי הוא אינו מסכים עם דעת הטורי זהב, הסובר כי אכן אף שאסור להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה, אשר זאת היא הלכה מפורשת בש"ס ובפוסקים, אולם אם אין אפשרות להשתמש בזה לקדושה קלה, עדיף יותר להורידו לקדושה קלה מאשר לגנוז.

כך שיטת הט"ז. רבים חולקים עליו, ורבים מסכימים איתו. ע"כ 'בשורה התחתונה', מי שמיקל, ומצרף את השיטה הזאת, יש לו על מה לסמוך.

אבל בעל שו"ת רביד הזהב, אינו מסכים עם הט"ז, וכתב בזה"ל, ואמשול לך משל, למה הדבר דומה. למלך שאמרו לו עבדיו, עד עכשיו היית ראוי למלוך עלינו. ועתה נתבלבלה דעתך, ואין לך אפשרות לכלכל המלוכה כפי הצורך. ואם נניחך בכבודך ובגדולתך, אין העולם מתקיים. אבל מפני קיום העולם, מוכרחים אנו להמליך אחר. אי אפשר שתמשיך להיות מלך, הננו חייבים להמליך מלך אחר.

ומפני כבודך, נעשה לך תקנה, שלא ינטל ממך הכבוד. נעשה אותך שר על שומרי הסוסים של-מלך, ויהיה ניתן לך פרס די צרכך, ולא יחסר לך דבר. כי כלפול הסוסים, קל מכלכול בני אדם.

מה ענה המלך ההוא? אף שידע שכדבריהם פן-הוא, שאין לו אז כח לעמוד במשפטי המלוכה. עם כל זה, ותבחר מחנק נפשו, ויאמר להם טוב מותי מחיי. וסימניך, אי חברותא אי מיתותא. כך כתוב בשו"ת רביד הזהב סימן ט'.

מהר"ר חיים קורח זצ"ל, הביא את דבריו [בתשובותיו כת"י, כמובא בשיעור מוצש"ק

משמעותי, כי לפעמים רואים כי מתייחסים אפילו אל החפצים, למרות שאין להם נשמה, כאילו שהם 'חיים'.

כפי שמצינו בפרשת וארא, לגבי מכת דם במצרים, ויאמר יי' אל משה, אמר אל אהרן, קח מטף ונטה ידך על מימי מצרים, על נהרותם על יאריהם ועל אגמיהם ועל כל מקנה מימיהם, ויהיו דם. ויהיה דם בכל ארץ מצרים, ובצעים ובאבנים [שמות ז', י"ט]. וכן בצפרדעים, ויאמר יי' אל משה, אמר אל אהרן, נטה את ידך במטף על הנהרות על הים ועל האגמים, והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים [שמות ח', א']. הקדוש ברוך הוא אומר למשה רבינו, שיגיד זאת לאהרן. למה לא יעשה משה רבינו עצמו, כמו בשאר המכות?

אומר רש"י, 'אמור אל אהרן' – לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים, ולקה על ידי אהרן. הרי משה רבינו, ניצל ע"י היאור. ונתשם בסוף וגו' [שמות ב', ג'].

אותו הדבר במכת כנים, ויאמר יי' אל משה, אמר אל אהרן, נטה את מטף והך את עפר הארץ, והיה לכנם בכל ארץ מצרים [שמות ח', י"ב]. אומר רש"י שם, לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה, לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול, ולקה על ידי אהרן. מקור הדבר במדרשים, כגון משנת רבי אליעזר, ומדרש תנחומא, ומדרש רבה. כתוב זאת במלים אחרות, אבל בכיוון הזה.

זהו כפי המשל הידוע, 'בור ששתית ממנו, אל תשליך בו אבן', בבבא קמא דף צ"ב ע"ב. אכן מובא ג"כ על הרי"ף, שבאו לדין תורה לגבי בית מרחץ שהוא נהנה ממנו, והוא משו"ה לא רצה לדון בעניין.

עניין זה מובא בשיטה מקובצת על ב"ק שם [ד"ה וכתב תלמיד] שסיפר הרי"י מיגאש על רבי הרי"ף – שם כתוב הרי"ף, דהיינו הרי"י אל פאסי – שאירע לו עניין זה עם איש אחד, ולא רצה לדון אותו כלל, כדי שלא ידון אותו במה שיבא לו היזק ממנו, ונמנע זה מניעה גמורה. וזה, שהוא ז"ל חלה, ונכנס אצל אדם

הזאת. ישנם שהביאו ראיה מהגמרא כך, וישנם שהביאו ההיפך. ולגופו של עניין, לגבי המשל דלעיל, הוא מביא את דברי שו"ת רביד הזהב בזה"ל, ובשו"ת רביד הזהב [סימן ט'] הביא דברי הט"ז, וכתב, והנאני הדבר מאד מאד, אבל תמהתי על המראה, שכל הגאונים והמפרשים לא עלתה על דעתם תקנה זו, אף שנוכל לומר מקום הניחו לו להט"ז, ותשקוט התמיהה, מ"מ הלא דבר הוא וכו'.

והביא משל כדי להחמיר ע"ש.

ועל כך הוא מסיים ואומר, ואין דבריו מוכרחים.

*

חושבני, כי אכן ישנן שתי תשובות, לגבי המשל הזה.

ראשית, 'מלך שהתבלבלה דעתו', זהו דבר שאינו שכיח. שפתאום יקרה לו משהו כזה. א"כ זהו בזיון. פתאום מלך כגון בגיל 40-50, נותנים לו תפקיד להיות שומר הסוסים? אבל אם המלך נהיה זקן, בגיל 80, וכבר איננו מתאים לתפקיד, הוא לא יכול וכו', אזי אין בכך כל בזיון. הלכך גם בנדון דידן, המדובר לגבי דברי קדושה אשר התבלו, זאת איננה בושה כאשר משתמשים בזה לדבר אחר, כי אין לכך שימוש אחר.

זהו חילוק אחד.

דבר שני, אין להביא משל ממלך, לרצועות של תפילין ולארון קודש שבלה וכד'. הדבר אינו דומה. הם לא בני אדם.

לאדם יש את עניין הכבוד, הוא מרגיש. ואם אתה מוריד אותו מתפקיד גבוה לתפקיד נמוך, אזי זהו בזיון. מש"כ תפילין וארון קודש, אלו כלים אשר אין להם 'נשמה', הם לא חיים, לא נושמים וכו'. השאלה לגביהם היא, כיצד אנחנו מתייחסים אליהם, איך נוהגים כלפיהם. דבר קדוש, שהינך מורידו לדבר אחר. אבל הם בעצמם, הם אינם חשים ולא מרגישים, לא כבוד ולא בזיון. על כן, הדבר יותר קל מאשר אדם שמורידים אותו מתפקיד גבוה לתפקיד נמוך, שאז הוא מתבייש, 'טוב מותי מחיי'.

ברם, לקושטא דמלתא, אולי זאת איננה כ"כ ראיה. ר"ל שפ"א החילוק השני הזה אינו כ"כ

שערי יצחק – השיעור השבועי

בזמנינו כבר עלו לירח, וראו כי אין להם נשמה, ולא כלום.

זה לא הרמב"ם מעצמו, אלא לקח מאריסטו. זאת פילסופי. זאת לא 'תורה'. ככה שהינך יכול להניח זאת בצד.

השם ברוך הוא יאיר עינינו במאור תורתו.

*

נמצא כאן עמנו ידידנו הרה"ג עדיאל נחום הי"ו, פ' על פ' ראיתי פניך פראת פני אלהים ותרגמי [בראשית ל"ג, י']. ברוך הבא בשם ה'. יש לנו זכות. אם הייתי מספיק, הייתי מביא מדברי כמהר"ר יחיא נחום זצ"ל, אשר כולם מכירים אותו, שהיה שלוחא דרבנן. עניין השחיטה והטריפות בארץ תימן, התחזק הרבה בזכותו. וידוע אמנם שתפקידו היה להשגיח גם על ענייני הרבנות והדיינות, גטין וקידושין וכו', ולימוד תשב"ר וכו' וגם הסוואה להברחת היתומים והצללתם, אלא שעניין השחיטה והטריפות היה העיקר והמצוי ביותר, לפי מציאות החיים שם כידוע.

וב"ה יש לנו פה את אחד מצאצאיו, דור רביעי ממנו, שהוא ג"כ עוסק בשחיטה וטריפות, בקי ומומחה בהלכה ובמלאכה, להעמיד את עמוד השחיטה בדור שלנו, באמונה וביראת שמים זכה וטהורה, שיהיה כפי שצריך. התכנית להפיץ בשר פקר בקרוב בעזרתו יתב' תחת הפיקוח וההכשר שלנו, בחותמת בד"ץ פעולת צדיק. אשריו ואשרי חלקו. ירבו כמותך בישראל.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה. אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון. פרטים בטלפון: 050-4140741

אחר במרחץ שהיה לו בביתו, ונתהנה מהמרחץ הנזכר. אחר כך זימן אותו שישב אצלו עד שיבריא, וכיבד אותו הרבה, ועשה עמו טובה, והבריא. ובהמשך הזמן על האיש שהוא מטה ידו, וירד מנכסיו, ונשבר בערבונות וזולתם, ונתחייב לתת ממון לבעלי חובות, וירד עד שהוצרך למכור המרחץ הנזכר, ולשום אותו לבעלי חובותיו. ואמר רבנו יצחק ז"ל, לא אדון ולא אורה במרחץ הזה, לא במכר ולא בשומא ולא בשום דבר המתייחד בו, לפי שנתהנית ממנו. ואם היה זה בדומם, שאין לו הרגשה, כל שכן וק"ו בני אדם המרגישים בהיזק ובתועלת, שיהיה זה שנוי – בשי"ן שמאלית – לעשותו, והעושהו יוצא משורת המוסר ודרך ארץ וכו' ע"כ. וע"ע אגרות משה חושן המשפט ח"א סי' ד', ושאר ספרים.

לכן, אולי אין הכרחי חילוקנו בין אדם לבין חפצים, כי מתייחסים אליהם כביכול יש להם נשמה. משהו בסגנון הזה.

ומצינו כזאת גם בירושלמי, לגבי הקידוש לפי שהוא על היין שצריך לראות אז את הלחם, כדי שלא יראה הפת פשתו. הרי שיש עניין רגש בבושה גם בדומם. ועיין מה שהרחבנו על כך בס"ד בעיני יצחק על שע"ה סי' נ"ט אות כ"ט. בכל אופן, ישנו מקום לכאן ולכאן. יש צדדים לדון. בבחינת 'אלו ואלו דברי אלהים חיים'. מי שסומך על הט"ז, יש לו על מה לסמוך.

הזמן קצר והמלאכה מרובה. ישנו עניין נוסף שרציתי להמשיך ולהשלים השייך לגבי הנושא הזה, אבל לא נספיק בדקות האלה שנותרו, על כן נשאיר זאת לשיעור נוסף בל"נ. ומי שרוצה לשאול משהו, יכול לשאול כעת. אולי לא הסברתי מספיק.

שאלה מהקהל: לגבי העפר והמים, כתוב ברמב"ם – בהלכות יסודי התורה – כי לכל הגלגלים, הכדורים, יש להם נשמה. זאת אומרת, הם חכמים ומבינים.

תשובת מרן שליט"א: אשריך וטוב לך. טוב שהערת זאת. אבל צריכים לדעת, כי מהר"ל מפראג כתב על כך, כי אלו דברי הקבאי. וגם